

працівників розуміють ініціюючі причини розвитку, які визначають зміст цього процесу і обумовлюють його результати.

Серед соціально-психологічних детермінант формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників можна виокремити такі:

- ☐ ефективну взаємодію майбутнього соціального працівника та партнерів, клієнтів чи інших членів соціуму;
- ☐ оцінку та визнання соціумом авторитету професії соціального працівника, його особистості та діяльності як фахівця;
- ☐ набуття соціально-професійного досвіду майбутнього соціального працівника;
- ☐ готовність майбутнього соціального працівника перетворити свої ресурси та здібності на високоефективний продукт власної професійної діяльності;
- ☐ вироблення рольової соціально-професійної поведінки;
- ☐ соціальна значущість професії, особистості та діяльності соціального працівника.

Повністю підтримуємо А. Боднар, К. Рибалочку в тому, що «одним із першорядних завдань вищої школи є створення умов для формування професійного самовизначення майбутніх фахівців, готових до вирішення професійних завдань, чітко розуміючих свої сильні та слабкі сторони, цінності та прагнення» [1, с. 3].

Список використаних джерел:

1. Боднар А. Я., Рибалочка К. А. Особливості професійного самовизначення сучасних студентів. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2020. Том 3. С. 3–10.
2. Лозовецька В. Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах праці: монографія. Київ, 2015. 244 с.
3. Лозовецька В. Фактори та проблеми, що впливають на кар'єрний розвиток сучасної особистості. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 44–50.
4. Iris K. Barret. Some Relations between Job and Life Satisfaction and Job Importance. *Journal of Applied Psychology*. 1972. Vol. 56, P. 301–304.

Роман Прокопів,

здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Ольга Сорока,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Сучасне розуміння поняття «маніпуляції» передбачає поводження з людиною, суспільством або культурою як з якоюсь річчю, об'єктом, а сучасні маніпуляції в управлінні культурою стають своєрідною метафорою, що означає спритність рук при керуванні людьми як речами. Історія цієї метафори почалася з появи фокусників, які «працювали» виключно руками, не використовуючи жодних «чарівних» пристосувань. Сучасні маніпулятори людьми, суспільством і культурою багато в чому перевершили першовідкривачів фокусів, зробивши головним об'єктом свого впливу свідомість і підсвідомість сучасної людини. М. Карпенко стверджує, що «маніпуляція – психологічний вплив, що містить зовнішню конструктивну комунікацію; істинну мету; послідовність сценічних ходів; завжди здійснюється проти волі людини; завжди має прихований характер. Цим вона і небезпечна, бо має вигляд ззовні як коректна комунікація» [3, с. 30].

Підтримуємо І. Гребінь у тому, що сьогодні «маніпуляції використовують у таких значеннях:

- як позначення специфічного виду прихованої психологічної взаємодії, цілі якої не оголошуються або маскуються під цілі відкритої взаємодії і адресат приймає рішення, заплановане ініціатором впливу;

- як позначення загального підходу до соціальної взаємодії та управління, що передбачає активне використання різноманітних способів прихованого примусу людини (в цьому значенні маніпулювання заміняє термін «макіавеллізм» як зразок політичної діяльності, що не цурається будь-яких засобів для досягнення цілей);

- як позначення певних організаційних форм застосування таємного примусу людини» [1, с. 89].

Маніпуляція в управлінні людьми, на нашу думку, – це навіювання, яке здійснюється шляхом впровадження в психічну сферу без логічного переконання, оскільки саме останнє передбачає активну участь індивіда в осмисленні, прийнятті або неприйнятті чужих ідей. Все це можна перенести на управління в культурі, однак, на наш погляд, точніше було б говорити про пасивне або активне сприйняття інформації, що надходить ззовні, тому що логічні аргументи теж можуть бути різного роду управлінськими маніпуляціями.

Відомо, що в 30–40-х роках ХХ століття вчені заперечували ірраціональні види навіювання та їхнє використання в управлінні людьми і культурою. Вони вважали, що при навіюванні переконання індивіда залишається незмінним, змінюються лише об'єкти оцінки. Стрижнем ірраціонального навіювання став психоаналіз, представники якого відкрили маніпуляторам в галузі управління культурою нові важелі і способи впливу на масову свідомість. Одним із засновників психоаналітичних маніпуляцій можна вважати Е. Діхтера, який розпочав свою діяльність у цій галузі в США наприкінці 1930-х років. Створений ним Американський інститут з вивчення мотивації поведінки мав колосальний успіх. Вважалося престижним починати рекламну кампанію

з досліджень, замовлених фахівцям цієї установи, а думка його організатора – лідера натовпу – вважалася непорушною [6].

Свого часу Е. Діхтер відмовився від теорії раціонального навіювання, він дійшов висновку, що головна цінність будь-якої речі – не в її функціональному призначенні, а в задоволенні прихованих у глибинах підсвідомості бажань. Сама людина може не підозрювати про існування подібних бажань і потягів, більше того, вони можуть бути неприйнятними для її свідомості, але вони відомі тим, хто хоче підкорити собі волю іншої людини, керувати нею в своїх цілях.

Історія культури зберігає свідчення того, що кампанії, проведені під керівництвом Американського інституту з вивчення мотивації поведінки, приносили величезний дохід, що згодом привернуло до вчення Е. Діхтера інтерес політиків і управлінців. Унаслідок цього маніпуляції були перенесені на політичний, ідеологічний ґрунт і в сферу управління культурою. Кандидати стали свого роду товарами, а Е. Діхтер – високооплачуваним консультантом у виборчих кампаніях міжнародного масштабу [4].

Технології маніпулятивного управління людьми отримали свій розвиток у кінці 50-х років. Так, В. Пеккард активно використовував основні принципи психоаналізу для розробки маніпулятивних технологій. Його книга «Таємні спокусники», що вийшла друком у 1957 році, вважається класичним трудом з навчання маніпулятивним технікам для тих, хто хоче керувати соціумом і культурою. Вкладом В. Пеккарда в теорію маніпуляцій стало використання, поряд з психоаналізом, методів герменевтики, семіотики, етнографії та культурології.

Найпростіше, на нашу думку, маніпулювати, керуючи людьми і культурою, за допомогою слова. Цей спосіб управління активно досліджував Д. Вайкері. Він розробив і апробував підсвідомий фактор впливу семантики слова на свідомість людини. Згідно з отриманими результатами, слово «життя» має збудливий вплив на підсвідомість, рівнозначний префіксу «біо» [2]. Останній асоціюється з науковою достовірністю і викликає довіру, що активно використовують сьогодні деякі сучасні маніпулятори. Ж. Делез визначає два рівні сучасного існування несвідомого, на яких будуються різні маніпулятивні технології в управлінні: 1) «бажаючі машини»; 2) «машинне виробництво». Перший рівень представляється йому молярним, другий – молекулярним зчепленням ланцюжків бажання, які вступають між собою в численні зв'язки і відносини [5].

Відомо, що в результаті зіткнення суперечливих і прихованих смислів у людини народжується так званий «змінений стан свідомості», який, як губка, вбирає в себе будь-яку інформацію протягом певного проміжку часу. Саме на цьому, власне, будуються деякі маніпулятивні практики нейролінгвістичного програмування: протягом декількох секунд після того, як руйнуються логічні уявлення і стереотипи повсякденного мислення, може бути задана ззовні будь-яка програма, яка буде сприйнята «зміненим станом» як спонукання до дії. Людина не буде пам'ятати цю

програму, проте у неї з'являться несвідомі бажання і незрозумілі мотиви, вона буде «раптово» вчиняти дії, на які її, таким чином, запрограмували.

Можна сказати, що сучасне маніпулятивне суспільство представляється роздробленим і з трудом керованим нерівномірно організованим пульсуючим лібідозним потоком бажань. Несвідоме, проникаючи в соціальне і культурне поле, зіштовхує один з одним індивідуальні заряди, в результаті чого і утворюються «бажання». Все це створює відчуття сучасної культури і соціуму, в якому панує хаос нереалізованих бажань, за допомогою яких можна проникнути в поле колективного несвідомого. Атмосфера сучасної соціальної і культурної нестабільності породжує депресивну рефлексію, що перемежовується перманентними бажаннями «загального викриття». Як правило, вона стає своєрідно підготовленою, естетичною платформою для процвітання різноманітних маніпуляцій в соціокультурному просторі.

Список використаних джерел:

1. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2013. Випуск 21. С. 80–93.
2. Історія політичного маніпулювання: як це робили колись і що використовують зараз. 2019. URL : <https://ukr.radio/news.html?newsID=89664>
3. Карпенко М. П. Суть поняття «маніпуляція», її характеристика та методи нейтралізації. 2015. Випуск 45. С. 26–34. URL : file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88/znphnpnu_zntndr_2015_45_5.pdf
4. Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. Психологія управління. Підручник. 3-тє вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.
5. Deleuze Gilles. First published Fri May 23, 2008; substantive revision Fri Jun 3, 2022. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL : <https://plato.stanford.edu/entries/deleuze/>
6. Dichter, E., & Berger, A. A. The Strategy of Desire (8th ed.). New York, USA, 2002.

Володимир Савка,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах збройної агресії проти України питання соціального захисту учасників бойових дій та ветеранів війни набуває стратегічного значення. Реалізація державної політики у цій сфері передбачає впровадження комплексу цільових програм, спрямованих на забезпечення медичної,